

Verantwoordelijkheid

B.C.M. RAES

Uit het voorwoord van prof. mr. Taverne bij de bundel *Beschouwingen over Psychopathenstrafrecht* door mr. G.H.A. Feber (1932): 'In haar vonnis d.d. 18 februari 1921 verklaart de rechtbank Amsterdam dat het feit de verdachte niet kan worden toegerekend; zij ontslaat hem van alle rechtsvervolging en beveelt zijn invrijheidstelling, maar niet dan na het volgende te hebben overwogen: "dat de getuige-deskundige heeft verklaard, dat bij personen als beklaagde de mogelijkheid altijd bestaat dat zij tot misdrijf vervallen; dat voor personen als deze beklaagde de opsluiting in een krankzinnigengesticht op medische gronden niet nodig is; dat zulke personen dan ook, zodra er enig plaatsgebrek ontstaat, onmiddellijk weer op de maatschappij worden losgelaten; dat er in de krankzinnigengestichten bijna altijd plaatsgebrek is; dat dus ook deze beklaagde waarschijnlijk weer binnen uiterst korten tijd op straat zal staan" (....). Is het een wonder dat de rechtbank de door de wet te harer beschikking gestelde plaatsing in een krankzinnigengesticht versmaadde? Zij liet reeds dadelijk bij het wijzen van haar vonnis den beklaagde "op de maatschappij los", waarbij overwegende "dat het nu niet de bedoeling van een rechterlijke beslissing kan zijn den verkeerde indruk te wekken, dat maatregelen in het belang der maatschappelijke veiligheid konden worden genomen, die inderdaad niet worden genomen."'

Dit vonnis uit 1921 is interessant door de associaties met de hedendaagse situatie. De rechtbank ontslaat de ontoerekeningsvatbare verdachte van alle rechtsvervolging en laat hem vrij omdat de getuige-deskundige van mening is dat ondanks het gevaar voor recidive opsluiting in een krankzinnigengesticht geen zin heeft omdat betrokkene wegens plaatsgebrek binnen de kortste keren weer op straat gezet zal worden.

Een rechterlijke beslissing blijkt afhankelijk van de uitvoeringsmogelijkheden van de bij een strafbaar feit passende sanctie. In ons rechtssysteem is de Minister van Justitie verantwoordelijk voor een humane tenuitvoerlegging van de door de rechter opgelegde straffen en maatregelen. Onder invloed van tal van hier niet verder uitgewerkte ontwikkelingen is het repertoire van mogelijkheden dat de rechter ter beschikking staat bij de keuze van zijn vonnis in de loop der jaren steeds verder uitgebreid en gedifferentieerd. Bij een groot gedeelte van de justitiabelen met een psychische stoornis blijkt de executie van sommige sancties uit dit repertoire een probleem voor het ministerie, waarbij vooral te denken valt aan vonnissen met een bijzondere voorwaarde of aan ontoerekeningsvatbare of detentieongeschikte daders. Hoewel het in deze omstandigheden steeds gaat om een afweging tussen de ernst van het strafbare feit, het risico van herhaling hiervan en een mogelijke afdoening in de sfeer van de ggz, blijft er toch een grijze zone

bestaan tussen strafrechtelijke of civielrechtelijke afdoening van dergelijke casus (Raes 1999).

De Minister van Justitie blijkt in zijn verantwoordelijkheid voor de uitvoering van straffen en maatregelen steeds meer afhankelijk van derden en blijkt daarnaast soms zelfs uitvoeringsvarianten te introduceren die de rechter een aanbod bieden dat eerder is ingegeven door vigerende maatschappelijke omstandigheden dan door wat de rechter behoort te hanteren in termen van proportionaliteit. Hiermee wordt de Strafrechtelijke Opvang Verslaafden (SOV) bedoeld.

Dat zowel de onafhankelijke rechter als de Minister van Justitie afhankelijk zijn van derden manifesteert zich in zijn algemeenheid op diverse manieren.

Het opleggen van een vonnis met bijzondere voorwaarden kan slechts plaatsvinden wanneer anderen dan de rechter (de Reclassering of de Forensisch Psychiatrische Dienst) voorafgaande aan de zitting zich van deze voorwaarden vergewist hebben, niet alleen met betrekking tot de verdachte, maar ook met betrekking tot het vinden van een instantie die zich bereid verklaart binnen zekere voorwaarden een behandelingsmogelijkheid aan te bieden. Vervolgens kan aldus de rechter geadviseerd worden. Een vonnis met als voorwaarde dat de betrokkene zich onder behandeling zal stellen (meestal een kwestie van drang) lijkt mij op zich een behoorlijke vorm van rechtspleging. Evenwel is het de vraag wie zich verantwoordelijk voelt, dan wel is, om ter voorbereiding van een rechtszitting de benodigde inspanningen te verrichten om tot een dergelijk advies te komen. Het is een onopgelost regievraagstuk waarin de wetgever niet voorziet en waardoor de verdachte afhankelijk is van de 'welwillende' inspanningen van derden. Het risico van willekeur, beschikbaarheid van tijd of van voorkeursbehandeling ligt hier steeds op de loer.

Preganter wordt het vraagstuk wanneer de rechter een vonnis velt dat wat uitvoering betreft niet onder de verantwoordelijkheid van de Minister van Justitie valt. Hier komen we terug bij het bovenvermelde citaat en in de actualiteit die heden ten dage nog evenzeer geldt als in 1921. Het meest duidelijke voorbeeld hiervan is de toepassing van artikel 37 van het Wetboek van Strafrecht (ook wel de strafrechtelijke machtiging genoemd). De executie van een dergelijk vonnis moet tenuitvoergelegd worden in een klinische voorziening van de ggz (algemeen psychiatrisch ziekenhuis, een forensisch-psychiatrische afdeling daarvan of een forensisch-psychiatrische kliniek). Dit vonnis heeft een looptijd van een jaar. Het is geen uitzondering dat een dergelijke veroordeelde, die wegens de aanwezige psychische stoornis volledig ontoerekeningsvatbaar verklaard is, dit hele jaar in detentie doorbrengt omdat plaatsing in

LITERATUUR

- Commissie Beleidsvisie TBS (2001). *Veilig en wel, een beleidsvisie op de TBS*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Feber, G.H.A. (1932). *Beschouwingen over psychopathenstrafrecht*. Zwolle: Tjeenk Willink.
- Raes, B.C.M. (1999). *Oratio pro domo? De maatregel TBS, de fundamenten en het gebouw*. *Justitiële Verkenningen*, 4, 32-39.

een van de genoemde ggz-voorzieningen niet mogelijk blijkt.

In wezen geldt hetzelfde voor de ibs (inbewaringstelling), waartoe weliswaar besloten kan worden door de burgemeester, maar die bekrachtigd moet worden door een rechterlijke beslissing. Ook hier wordt de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van deze maatregel gelegd bij een systeem (ressortierend onder de Minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (vws)) dat buiten de verantwoordelijkheid van de burgemeester of de Minister van Justitie valt. In Amsterdam blijkt recent een dergelijke opname door middel van een kort geding te zijn afgedwongen. De kans is niet denkbeeldig dat aldus een andere patiënt vroegtijdig ontslagen zal worden of dat een gesepareerde patiënt eerder dan wenselijk is gedesepareerd wordt om ruimte te maken voor de onderdreiging van dwangsommen op te nemen patiënt. Aldus is het probleem aan de voordeur van de kliniek opgelost met een grote kans dat dit ten koste gaat van andere patiënten, die hierdoor wellicht een verhoogd risico lopen van discontinuïteit in de behandeling met mogelijke BOPZ-confrontaties (Wet bijzondere opnemings in psychiatrische ziekenhuizen) in het verschiet.

De conclusie kan niet anders zijn dan dat er veranderingen noodzakelijk zijn in de onderscheiden verantwoordelijkheden tussen de Ministeries van Justitie en van vws, vooral wat betreft de opname- en behandelingsmogelijkheden voor justitiabelen met een psychische stoornis en patiënten die voor een onvrijwillige opname krachtens de BOPZ in aanmerking komen.

Het is de vraag of het advies van de Commissie-Kosto (Commissie Beleidsvisie TBS 2001), dat op termijn een samenvoeging van de forensische en de algemene geestelijke gezondheidszorg voorstaat, een concreet antwoord biedt voor dit probleem.